

## חלק א - לחם עני לחם עוני, שני הפכים בדבר אחד

- א. במהר"ל מוזכר הענין שמצה כוללת שני הפכים, מצד אחד ענין השעבוד, לחם עני, הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ומצד שני ענין הגאולה, לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה, מצה זו על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. ודבר זה צ"ב כיצד ומדוע כח השעבוד וכח הגאולה טמונים יחד באותו ענין אחד דאכילת מצה.
- ב. פורים באדר שני כדי לסמוך גאולה לגאולה, ויש עניינים דומים בגאולה דפורים לגאולה דפסח, כדיתבאר.
- ג. אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן, ופירש"י "אחר הדברים האלה, שנבראת רפואה זו להיות לתשועה לישראל, גדל המלך וגו' את המן, שהקב"ה בורא רפואה למכתן של ישראל קודם שיביא המכה עליהם". והשאלה היא לאיזה תועלת ענין הקדימה, והיה אפשר שהקב"ה יברא את הרפואה מיד לאחר המחלה.
- ד. ונראה לבאר ע"פ מש"כ רבינו יונה שער ב' אות ה', "ויש על הבוטח בשם להוחיל במעוף צוקתו כי יהיה החשך סבת האורה, כמו שכתוב (מיכה ז) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אלמלא נפלתי לא קמתי אלמלא ישבתי בחשך לא היה אור לי, וכל איש ואיש ביום צר לו יתן לבו להבין ולהתענות עם התשובה והתפלה וכו'".
- ה. כלומר, אין לחושך מציאות עצמאית והווייה ותכלית כשלעצמו, אלא כל מציאות החושך הינה כהכשר להווייתו של האורה, שלא יתכן התהוות האורה אלמלא מציאות החושך, כאמצעי, שיולד האור על ידו. נמצא דאור וחושך, שני הפכים, הם באמת דבר אחד, ואי אפשר שיתקיים האחד ללא האחר, דאין לכל אחד מהם מציאות והווייה כשלעצמה אלמלא האחר.
- ו. ובוה מבואר מה שהקב"ה מקדים רפואה למכתן של ישראל, היות ואין תכלית למכה כלל אלא כדי שתולד על ידה הרפואה, נמצא שאין למכה מציאות עצמאית והווייה כל עיקר ללא הרפואה, וממילא לא תוכל המכה להתקיים אפילו לרגע אחד אלמלא קדמתה לה הרפואה שהיא תכליתה, ועד שתתהווה הרפואה לא יתכן שהמחלה תתקיים כלל, שתכלית חושך המכה, שבה מציאותה תלויה, היא אור הרפואה שתתגלה על ידה.
- ז. ומבואר בזה הא דלא מפסקינן בפורענותא בקריאת התורה, דנראה שאין פירושו כפשוטו, שאם סוף הענין פורענות אז מתחילים את הענין שלאחריו כדי לא לסיים בפורענות. אלא להאמור פירושו, שאם מה שנראה כסוף הענין הוא פורענות, בהכרח עדיין אין זה סוף הענין, שהרי אין לחושך הפורענות תכלית כשלעצמה, אלא כל מציאותו רק כדי לגלות את אור ההטבה, נמצא שאם זה פורענות על כרחך אין זה הסוף, ולכן אין מפסקינן בפורענות, אלא ממשיכים הלאה עד שמגיעים להטבה שהיא התכלית והסוף האמיתי.
- ח. ומבואר בזה נמי הא דלעולם אין תרועה שאין תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה, שהרי תרועה עניינה בכי, ותקיעה עניינה שמחה, כמש"כ וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם וגו', כלומר תקעו ולא תריעו. ולהאמור, לא יתכן מציאות של בכי כשאין שמחה לפניה ושמחה לאחריה, לפניה שמחת הישועה שנבראה קודם לעצב הבכי, ואחריה גילוי אותה שמחת הישועה באמצעות עצב הבכי, תרועה סיבת התקיעה.
- ט. ונראה דזה העומק במה שמצה כוללת שני הפכים, חשך השעבוד ואור הגאולה, ומשום שלחם עני הוא ענין אחד עם לחם עוני, ששעבוד וגאולה אינם שני עניינים נפרדים זה מזה, אלא כשם שחשך סיבת האורה, כך

שעבוד סיבת הגאולה, ולכן המצה של השעבוד והמצה של הגאולה היינו הך, דאין מציאות לשעבוד כלל ועיקר אלא כהיכי תימצי והכשר לגלות הגאולה.

י. ונראה להוסיף בזה עוד, בענין מה שכתוב בפרקי אבות א ז, "וְאֵל תִּתְיַאֵשׁ מִן הַפְּרָעוֹת", ופירש"י שם, "וכן אם בא עליך רעה אל תתיאש לפי שהישועה קרובה לבא וכה"א הן לא קצרה יד ה' מהושיע".

יא. הגר"א הקשה במגילת אסתר לאיזה תועלת סיבב הקב"ה ענין זה דוירכיבהו המן את מרדכי על הסוס וקראו לפניו ככה ייעשה לאיש, הלא אח"כ כתיב וישב מרדכי אל שער העיר, ודרשו אל שקו ותעניתו, ולכא' לא הועיל הרכיבה והקריאה מאומה בענין הישועה של כלל ישראל וביטול גזרת המן דלהשמיד להרג ולאבד. ותירץ הגר"א שם, דשפיר הועיל ענין זה שלא יתייאשו בני ישראל מגזרת המן, שכשראו מרדכי על סוס המלך והמן קורא לפניו ככה ייעשה לאיש, הועיל בזה להכניס תקווה בלבן של ישראל לקוות לישועת ה'. ואלמלא התקווה, לא היו בני ישראל זועקין לה' בצר להם בתשובה בתפלה ובתענית.

יב. ובזה ביאר הגר"א מש"כ קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', וצ"ב למה כתיב קוה שני פעמים, וביאר הגר"א שקוה הראשון הוא לקוות אל ה' שלא יילכד ביאוש אלא יזכה לכך שיוכל לקוות אל ה', כלומר, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך, כדי שיוכל לקוות אל ה'.

יג. והרי ככל שהמכה והרפואה, השעבוד והגאולה, שני עניינים הם, הרי בנקל יבוא אדם להתייאש מן הפורענות, דמאן יימר שיש רפואה למכתו, ומאן יימר שיש גאולה לשעבוד שהוא משועבד בו. אולם בהכרת האדם שחשך סיבת האורה, ואין מציאות של מכה ושעבוד כל עיקר אלמלא שקדמתו להם מציאות של רפואה וגאולה, ואין מציאות של לחם עני שאינו טמון בה כח של לחם עוני, המתבונן בהכרה זו לעולם לא יתייאש מן הפורענות.

יד. ונראה שזה עומק כוונת רבינו יונה שם במש"כ, "ויש על הבוטח בשם להוחיל במעוף צוקתו כי יהיה החשך סבת האורה", כלומר שעל הבוטח בשם להימנע מלהתייאש מן הפורענות והמצוקה שהוא שרוי בה, אלא יוחיל לה', כלומר יקווה אל ה', שיושיענו, והיינו מתוך הכרה זו ש"חשך סבת האורה וכו', דאלמלא נפילתי לא קמתי אלמלא ישבתי בחשך לא היה אור לי", ובכך "כל איש ואיש ביום צר לו יתן לבו להבין ולהתענות עם התשובה והתפלה וכו'".

טו. ומצינו ענין זה במש"כ "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה", והיינו שלא נתייאשו בני ישראל מן הפורעניות הנוראות של שעבוד מצרים, אלא אדרבא, הוחילו לה' ויזעקו, ולכן ותעל שועתם אל האלקים וגו'.

טז. ונראה שזה ענין זכר למקדש כהלל, שהלל הָיָה פוֹרֵךְ פסח מִצֵּה וּמְרֹר וְאֹכֵל בְּנֵסֵד, לְקַיֵּם מִה שֶׁנֶּאֱמַר: על מצות ומִרְרִים יֶאֱכְלֶהוּ, והיינו לכרוך מצת הגאולה ומרור השעבוד לאוכלם כאחת.

יז. ובזה איכא לבאר דברי חת"ס אמאי בר"ה המנהג שלא לאכול אגוזים ואילו בפסח המנהג לאכול אגוזים, ואמר החת"ס משום שאגוז גימטריא חטא, ובראש השנה שהוא תשובה מיראה הזדונות נעשה כשגגות ואיננו רוצים להזכיר החטא, משא"כ בפסח שהוא תשובה מאהבה הזדונות נעשית כזכויות ולכן אדרבא, אנו רוצים להזכיר החטאים שנהפכו לזכויות. ולהאמור הענין מבואר, דעל ידי תשובה מאהבה הזדונות נעשים כזכויות, וכאילו חלק מעצם הזכות עצמה, דעל ידי תשובה מאהבה נמצא דחשך החטא הוא סיבת אור הזכות. ועד"ז כתב רבינו יונה בשערי תשובה א מה, "למען תצדק בדברך תזכה בשפטך וכו' ולשון למען, כי גדול החטא סיבה להוודע

גודל הצדקה בסליחתו, על כן ימשול הדבר כאלו היה ראשית חטאת למען יגלה חסד השם וצדקתו בסליחתו ביום שפטו."

יח. ובזה נראה לבאר מש"כ "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי". שהרי עצם הרע והטוב באמת אינו כפי הנראה למראית עיני האדם, שיתכן מקרה רעה ובעיני האדם נדמה לו כטוב, כגון ממון השמור לבעליו לרעתו, ואילו יתכן לאידך גיסא מקרה טובה שבעיני האדם נדמה לו כרע, וכמעשה עם רבי עקיבא וכיבוי הנר ומיתת בהמתו. ולכן אע"ג שבעולם הזה על הטוב מברכים הטוב והמטיב, ועל הרע מברכים דיין האמת, היינו משום שבעולם הזה הברכה לפי ראות האדם. אולם לעתיד לבא כולו הטוב והמטיב, שלעתיד לבא יתברר האמת שכל מה שנדמה לו כאילו היה רע באמת היה טוב, דכל דעביד רחמנא לטב עביד. ומכל מקום ישנם מצבים שהקב"ה מסיר השגחתו מן האדם ומשליכו ועוזבו למקרים, וכמבואר ברמב"ן בהקדמה לפירושו לספר איוב,

יט.

כ. שאין הענין בהיות ה' עמדו לא יארע לו דבר שנדמה לו כמקרה רע, אלא וכמעשככל שאתה עמדי לא יתכן שמה שיקרה יהיה באמת רע, שמאתו יש ק טוב, והמראה של רע אינו אלא מראה לא אמיתי, וזה חשך סיבת האורה, ולעתיד לבא כולו הטוב והמטיב, וצחוק של רבי עקיבא.

כא. נמצא שהאוכל מצה ומבין ומתבונן שטמונים באכילתו כח השעבוד וכח הגאולה כאחד, הרי בכך קרבה אל נפשו וגאלה משעבוד היאוש.

כב.